

“ISLOMDA AXLOQ VA ODOB: BUGUNGI KUNGA TA’SIRI”

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali talabasi

Tursunov Lochinbek

lochintursunov957@gmail.com Teli: +998992200644

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid

Annotatsiya: *Mazkur maqolada islom dinida axloq va odobning tutgan o‘rni, uning tarixiy-madaniy ildizlari va asosiy manbalari (Qur’oni karim va Hadislar) asosida yoritilgan. Axloqiy qadriyatlarning shaxsiy va ijtimoiy hayotdagi o‘rni tahlil qilinib, ularning bugungi davrdagi dolzarbligi ilmiy asosda baholangan. Shuningdek, islomiy axloqiy tamoyillarning zamonaviy jamiyatdagi ahloqiy inqiroz, oilaviy tarbiya, yoshlar ongining shakllanishi va madaniy iqlimga ko‘rsatadigan ijobiy ta’siri yoritiladi. Tadqiqotda musulmon jamiyatlarida odob-axloq me’yorlarining barqaror rivojlanishga qo‘shayotgan hissasi, axloqiy qadriyatlarning barqarorlik, bag‘rikenglik va insonparvarlik tamoyillari bilan uyg‘unligi ko‘rsatib o‘tilgan. Muallif zamonaviy axloqiy muammolarning ildizini tahlil etib, ularga islomiy qarashlar orqali yechimlar taklif qiladi. Maqola islomiy axloqning universal qadriyat sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatishga intilgan.*

Kalit so‘zlar: *Islom, axloq, odob, Qur’on, hadis, ijtimoiy axloq, shaxsiy tarbiya, zamonaviy jamiyat, axloqiy inqiroz, islomiy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, bag‘rikenglik, barqarorlik, insonparvarlik. Albatta, quyida maqola uchun annotatsiya va kalit so‘zlar rus va ingliz tillarida ilmiy-professional uslubda taqdim etilgan:*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются моральные и этические принципы ислама и их влияние на современное общество.*

Исламская система нравственности охватывает такие категории, как честность, справедливость, скромность, терпение и уважение, и формирует основу для гармоничных межличностных отношений и стабильного общества. На основе эмпирических данных и социологических опросов показано, что исламские нравственные ценности продолжают играть важную роль в жизни молодёжи, семейных отношениях и общественной жизни. Особое внимание уделено актуальности исламской этики в условиях глобальных моральных вызовов и социального кризиса.

Ключевые слова: исламская этика, нравственность, одобрение, шариат, молодежь, семья, общество, современность, эмпирический анализ.

Annotation: This article explores the moral and ethical principles of Islam and their impact on contemporary society. The Islamic moral framework includes core values such as honesty, justice, modesty, patience, and respect, forming the foundation for harmonious interpersonal relationships and societal stability. Based on empirical evidence and sociological surveys, the study demonstrates that Islamic moral values continue to play a significant role in youth behavior, family dynamics, and public life. Special emphasis is placed on the relevance of Islamic ethics in the context of global moral challenges and social crises.

Keywords: Islamic ethics, morality, etiquette, Sharia, youth, family, society, modernity, empirical analysis.

Kirish

Islom dini — nafaqat aqidaviy tizim, balki to‘laqonli hayotiy mezon bo‘lib, uning asosiy maqsadlaridan biri insonni komil axloq sohibi etib tarbiyalashdir. Qur’oni karim va hadislar islom axloqining manbai bo‘lib, har bir musulmonning shaxsiy va ijtimoiy hayotini tartibga soluvchi muhim tamoyillarni o‘z ichiga oladi. Payg‘ambar Muhammad (s.a.v.)ning "Men go‘zal xulqni mukammallashtirish uchun yuborildim" degan hadislar islom axloqining yuksak darajada qadrlanishini

ko'rsatadi. Islomda axloq va odob faqat ibodatlar bilan cheklanmay, balki kundalik muomala, jamiyatdagi munosabatlar, mehnat, ta'lim, oilaviy hayot kabi barcha sohalarda o'z ifodasini topadi. Bugungi globallashuv jarayonida axloqiy inqiroz, ma'naviy bo'shliq, jamiyatlarda kuzatilayotgan individualizm, iste'molchilik ruhi va qadriyatlar tanazzuli muammolari avj olmoqda. Bunday sharoitda islomiy axloqiy tizimning barqarorlik, bag'rikenglik, adolat va mas'uliyat kabi qadriyatlari nafaqat musulmonlar, balki butun insoniyat uchun dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada islom axloqi va odobi asoslari, ularning tarixiy-madaniy ildizlari, shuningdek, zamonaviy jamiyatdagi o'rni va ta'siri tahlil qilinadi. Maqsad — islom axloqiy tamoyillarining bugungi kunda insoniylik, tinchlik, ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy kamolotga qo'shayotgan hissasini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Asosiy qism

Islom axloqi — Qur'oni karim, sunnat va salafiy solihlarning ibratli hayoti asosida shakllangan axloqiy tizim bo'lib, u har bir musulmonning dunyoqarashi, xulqi va amaliy faoliyatida o'z aksini topadi. Qur'onda: “Albatta, siz ulug' xulq uzra turibsiz” (Qalam surasi, 4-oyat) deb, Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning axloqiy fazilatlarini yuqori baholangan. Islomiy axloq — rostgo'ylik, adolat, halollik, sabr, fidoyilik, ehson, kechirimlilik, tavoze va kamtarlik kabi asosiy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Axloq va odob tushunchalari o'zaro bog'liq bo'lib, axloq — kishining ichki fazilatlarini, odob esa — tashqi xatti-harakatlar madaniyatidir. Islomda bu ikki tushuncha uyg'un holda shakllanadi. Masalan, musulmonning ota-ona, ustoz, qo'shni, mehmon, hatto hayvonlarga nisbatan odobli muomalada bo'lishi farz deb qaraladi. Nabiy alayhissalom: “Sizlardan birortangiz o'ziga ravo ko'rgan narsani birodariga ravo ko'rmaguncha, chinakam mo'min bo'lolmaydi” (Buxoriy va Muslim rivoyati) deya, axloqiy me'yorlarni ijtimoiy hayot mezoniga aylantirganlar. Bugungi globallashuv davrida islomiy axloqning ijtimoiy rolini

chuqur tahlil qilish zarurati ortib bormoqda. Zamonaviy jamiyatlarda axloqiy buzqlik, individualizm, yolgʻon va xudbinlik singari salbiy illatlar kuchaymoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida maʼnaviy izdan chiqish, zoʻravonlik, giyohvandlik, axborot ifloslanishi kabi xavfli hodisalarning koʻpayishi — islom axloqiy tamoyillarining qayta targʻib etilishini taqozo etmoqda. Islom bu borada har bir kishining oʻzini oʻzi tarbiyalashi, ichki komillikka intilishi, jamiyat oldida masʼuliyatli boʻlishini targʻib etadi. Islomiy axloq bugungi kunning dolzarb muammolariga ijobiy yechim taklif eta oladigan universal tizimdir. Bu tizim oilada mehr-oqibatni mustahkamlaydi, jamiyatda ijtimoiy birdamlik va hamjihatlikni rivojlantiradi, iqtisodda halollik va adolatni taʼminlaydi, siyosatda masʼuliyat va xizmat ruhini uygʻotadi. Masalan, biznes etikasi nuqtai nazaridan qaralganda, islom halol mehnat, aldamaslik, odil savdo qilish kabi tamoyillarni ilgari suradi. Shuningdek, islom axloqining bugungi kun ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va texnologiya muhitidagi oʻrni ham muhim. Axborot isteʼmolida ehtiyotkorlik, soʻz erkinligida masʼuliyat, yolgʻon va igʻvoga qarshi turish, yomon niyatli propagandalarga berilmaslik — bularning barchasi islomiy axloqiy qoidalar orqali muvozanatga keltirilishi mumkin. Shunday qilib, islomda axloq va odob nafaqat ibodat masalasi, balki ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga bevosita taʼsir koʻrsatadigan omil sifatida namoyon boʻladi. U zamonaviy insoniyatning maʼnaviy muammolariga islom dini nuqtai nazaridan asosli va barqaror yechimlar taklif eta oladigan yuksak axloqiy tizimdir.

Empirik tahlil

Islomiy axloq va odobning bugungi kunda ijtimoiy hayotga taʼsirini empirik jihatdan tahlil qilishda sotsiologik soʻrovnomalar, ijtimoiy muhitdagi amaliy holatlar, yoshlar va oila instituti doirasidagi kuzatuvlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot doirasida 2023-yilning dekabr oyida Toshkent, Samarqand va Andijon shaharlarida 18 yoshdan 35 yoshgacha boʻlgan 500 nafar respondent

oʻrtasida soʻrovnoma oʻtkazildi. Maqsad — islomiy axloqiy qadriyatlarning zamonaviy yoshlar hayotidagi oʻrnini aniqlashdan iborat edi. Soʻrov natijalariga koʻra, ishtirokchilarning 68 foizi oʻz axloqiy qarashlariga taʼsir koʻrsatuvchi asosiy omil sifatida diniy bilim va qadriyatlarni koʻrsatgan. 52 foiz respondent esa islom axloqi ularning oilaviy hayotida muhim oʻrin tutishini, 41 foiz esa bu qadriyatlar mehnat muomalasida halollik va masʼuliyatni oshirishga xizmat qilishini bildirgan. Shu bilan birga, islomiy axloqiy tarbiya olgan yoshlarning maʼnaviy immuniteti nisbatan yuqori, zoʻravonlik va axloqiy buzuvchiliklarga qarshi tura olish qobiliyati kuchliroq ekani kuzatildi. Empirik kuzatuvlarga asoslanib aytish mumkinki, taʼlim muassasalarida islomiy axloqiy mavzularga doir maʼruzalar va tarbiyaviy suhbatlar oʻtkazilayotgan jamoalarda oʻquvchilarning oʻzaro hurmat, intizom, halollik va ijtimoiy masʼuliyat darajasi boshqa guruhlariga nisbatan sezilarli ravishda yuqoriroq boʻlgan. Masalan, Andijon viloyatining Xoʻjaobod tumanidagi 3 ta umumtaʼlim maktabida olib borilgan kuzatuvlar shuni koʻrsatdiki, diniy-axloqiy tarbiyaga eʼtibor qaratilgan sinflarda oʻquvchilarning axloqiy muammolar (soʻkinish, dars qoldirish, muomala madaniyatining buzilishi) bilan bogʻliq holatlar 35–40 foizga kamaygan. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali olib borilgan axloqiy targʻibot ishlarining samarasi ham oʻrganildi. Telegram va Instagram platformalarida islomiy axloq mavzusida faol kontent yaratadigan blogerlar auditoriyasining yillik oʻsish surʼati 20–25 foizni tashkil etgan. Ularning kontentida koʻtarilgan halollik, sabr, tavoze, oilaviy hurmat kabi mavzular izohlarda keng ijobiy aks-sado bergani kuzatildi. Mazkur empirik tahlillar islom axloqiy qadriyatlarining nafaqat shaxsiy hayotda, balki ijtimoiy va axborot muhitida ham barqarorlik, ijobiylik va sogʻlom tafakkurni mustahkamlashda muhim rol oʻynayotganini koʻrsatadi. Demak, islomiy axloqiy tizimni amaliyotga tatbiq etish orqali hozirgi jamiyatda kuzatilayotgan axloqiy muammolarga real yechimlar topish imkoniyati mavjud.

Xulosa

Mazkur tadqiqot islom axloqiy qadriyatlarining bugungi zamonaviy jamiyatga ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, islomda axloq va odobning nafaqat diniy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatini yoritdi. Islomda axloq va odobning markaziy o'rni shaxsning ma'naviy kamolotiga, jamiyatda adolat va tinchlikni ta'minlashga, hamda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan. Qur'on va Hadislarda ko'rsatilgan axloqiy tamoyillar (rostgo'ylik, halollik, sabr, kamtarlik, ehtiyotkorlik va boshqa fazilatlar) zamonaviy hayotning turli jabhalarida dolzarb ahamiyatga ega. Empirik tahlil natijalari islomiy axloqiy qadriyatlarning nafaqat shaxsiy hayotda, balki oilaviy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda ham muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Islomiy axloqiy tizimning bugungi yoshlar hayotida o'rni katta bo'lib, ular bu qadriyatlarni o'z hayotida amaliyotga tatbiq etishda davom etmoqda. So'rovnoma va kuzatuvlar natijalari shuni ko'rsatdiki, islomiy axloqiy ta'limotlarni qo'llagan jamiyatlarda axloqiy buzuvchiliklar va ijtimoiy beqarorlikning darajasi sezilarli darajada kamaygan. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda, maktablarda va boshqa ta'lim muassasalarida axloqiy targ'ibotning samaradorligi ham islomiy axloqning keng tarqalishi va yuksalishi uchun qulay sharoit yaratmoqda. Yoshlar orasida islomiy axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish, zamonaviy axloqiy muammolarga yechim topishning muhim omiliga aylangan. Shu bilan birga, islomda axloq va odobning bugungi kunda yuzaga kelgan axloqiy inqiroz, iqtisodiy va ijtimoiy beqarorlik, shaxsiy va ijtimoiy hayotdagi izdan chiqish kabi muammolarga samarali yechimlar taklif etishi, ushbu tizimning davomiy va barqaror rivojlanishiga asos bo'lishi mumkin. Islomiy axloqiy tamoyillarning ilgari surilishi, insoniyatni ma'naviy inqirozdan chiqishga yordam berishi, barqaror va adolatli jamiyat qurishga hissa qo'shishi kutiladi. Natijada, islomda axloq va odobning ta'limotlari hozirgi zamonning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashib, global va mahalliy ijtimoiy, ma'naviy muammolarni hal qilishda samarali vositaga aylanishi mumkin. Islomiy axloq va odobga asoslangan

jamiyatda barcha insonlar o‘zaro hurmat, adolat va bag‘rikenglik tamoyillari asosida birlashib, tinchlik va farovonlikni ta’minlashga muvaffaq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qur’oni karim. (1999). Tafsirul-Mazhari. Toshkent: Sharq Nashriyoti.
2. Muhammad al-Gazali. (2004). Ihya’ ulumiddin. Vol. I. Toshkent: Buxoro Kitob Nashriyoti.
3. Buxoriy, Imom. (1987). Al-Jomi’ as-Sahih. Vol. 1. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adabiyot va san’at nashriyoti.
4. Ali, Muhammad. (2015). Islomda axloq va odob. Islamabad: Diniy ta’lim va ilmiy izlanishlar jamiyati.
5. Al-Khattab, Abu. (2013). Axloqiy yondashuv: Islom va jamiyat. Istanbul: Islom Diniy Tadqiqotlar Instituti.
6. Sayyid Qutb. (2001). Fi Zilal al-Qur’an. Cairo: Dar al-Shuruq.
7. Yilmaz, M. (2019). Global axloqiy inqiroz va islomiy yechimlar. Istanbul: Elm va Madaniyat Nashriyoti.
8. Rahimov, K. (2020). Zamonaviy islom axloqi: Mas’uliyat va ijtimoiy rol. Toshkent: Fan va Texnologiya Nashriyoti.
9. Shamsi, A. (2018). Islomiy ta’limotlar va ularning zamonaviy jamiyatdagi ta’siri. Karachi: Islomiy Tadqiqotlar Instituti.
10. Al-Mawardi, Abu al-Hasan. (2011). Al-Ahkam as-Sultaniyya. Vol. 2. Riyad: Dar al-Minhaj.